

К. С. Зінов'єв

викладач,

Інститут національного та міжнародного права

Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

ПОНЯТТЯ ЛЮСТРАЦІЇ (ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ)

В Україні прийнято й діє Закон України «Про очищення влади», який визначає правові та організаційні засади проведення очищення влади (люстрації) для захисту та утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні [8]. Однак, слід констатувати, що вітчизняний законодавець, прагнучи якнайскоріше провести процедуру люстрації в Україні, не врахував наявний досвід люстраційних процесів, проведених в державах Східної Європи. Таким чином нівелюється значний потенціал існуючих теоретичних розробок зарубіжних фахівців в галузі загально-теоретичної юриспруденції, конституційного, муніципального й адміністративного права.

При даних умовах терміновим завданням істориків та теоретиків держави і права є опрацювання наявного законодавчого матеріалу, юридичної практики та положень наукової доктрини сусідніх держав, які вже пройшли чи зараз проходять процедуру люстрації.

З точки зору вузького підходу, люстрація – це заборона чиновникам високого рангу, які зкомпроментували себе, на деякий час або по життєво займати посади в державному апараті, балотуватися в представницькі органи, бути суддями тощо [5, с. 39]. Саме з позицій такого підходу виходив і вітчизняний законодавець. Згідно ч.1 ст. 1. Закону України «Про очищення влади», яка визначає основні засади останньої:

«Очищення влади (люстрація) – це встановлена цим Законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування» [8].

Такий же підхід обрано нечисленними вітчизняними дослідниками люстрації [5, с. 39; 4, с. 36; 6, с. 50]. Застосування цього підходу дало змогу дослідникам наблизити процедуру люстрації до юридичної відповідальності [3, с. 9], однак дане твердження є достатньо спірним.

Знаходимо прихильників даного підходу і в зарубіжній публіцистиці, які відображають зміст процедури люстрації у категорії «transitional justice» (перехідного правосуддя) [2].

В зарубіжній науковій літературі використовується також широкий підхід до визначення люстрації. Так, А. Узелац використовує розширювальний підхід до визначення поняття люстрації, включаючи в обсяг даного терміну будь-яку спробу позбавлення за юридичними підставами особи, що займає (або прагне займати) державну посаду (або інший піст, посаду чи працює за наймом) на підставі його співпраці або приналежності до колишнього режиму [5, с. 48].

Люстрацію також визначають як форму законодавчого обмеження політичних прав для прихильників колишньої влади, в першу чергу права обіймати державні посади, обирати і бути обраним до органів влади з метою повернути довіру суспільства до інститутів влади [7, с. 246].

Питання класифікації люстраційних моделей має не лише теоретичне значення. Виділення окремих видів/типів/форм люстрації дає змогу провести порівняльне дослідження, виявивши позитивні риси і недоліки конкретних моделей. Отже, питання класифікації люстраційних моделей потрєбує якнайшвидшого вирішення.

Люстрація має місце при переході від авторитарних, тоталітарних та посттоталітарних порядків до тріумфу консолідованої демократії [1, с. 86–87].

Політологи виділяють декілька видів люстрації:

- люстрація державна як форма захисту державних інституцій (реального народовладдя та правильного функціонування державного механізму як сукупності дій виборних осіб і державних службовців) від таємного (від суспільства) впливу на вищих державних посадовців з боку окремих осіб, спеціальних органів, секретних організацій та іноземного впливу;
- люстрація економічна, тобто процедура захисту народу, держави та національної економіки від протизаконного впливу на них величезного тіньового капіталу (отриманого незаконним, а то і злочинним шляхом);

- люстрація політична, тобто державна система захисту народу, держави від узурпації державної влади незаконними діями політичних партій, захисту членів партії від порушень внутрішньопартійної демократії [9, с. 19–20].

Отже, в науковій літературі немає єдності як в визначенні змісту поняття люстрація. Критеріями для класифікації люстрації можуть слугувати ступінь жорсткості, правовий режим доступу до документів та інші. Види люстраційних моделей і їх порівняння за ступенем ефективності і доцільності застосування в Україні потребують додаткового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Milardović A. Elite Groups in the Waves of Democratization and Lustrations / Anđelko Milardović // Lustration and Consolidation of Democracy and the Rule of Law in Central and Eastern Europe. – 2007. – Book 5. – P. 85–110.
2. Uzelac A. (In)Surpassable Barriers to Lustration: Quis custodiet ipsos custodes? / Alan Uzelac // Lustration and Consolidation of Democracy and the Rule of Law in Central and Eastern Europe. – 2007. – Book 5. – P. 47–64.
3. Безклубий І. Правова відповідальність / І. Безклубий // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Юридичні науки. – 2012. – № 91. – С. 8–10.
4. Безклубий І. А. Поняття, сутність та правова природа люстрації / І. А. Безклубий, І. В. Кочкодан // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2009. – № 8. – С. 32–40.
5. Бусол Е. Люстрация судейского корпуса как способ противодействия коррупции // Legea si Viata. – 04 / 2014. – С. 39–43.
6. Кочкодан І. В. Люстраційні моделі в державах центральної та східної Європи і критерії їхньої правомірності / І. В. Кочкодан // Актуальні проблеми юридичної науки: матеріали міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року). – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2009. – С. 50–52.
7. Ларин А. А. Люстрация как основание ограничения избирательного права / А. А. Ларин // Теория и практика общественного развития. – 2014. – Вып. 4. – С. 246–249.
8. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>
9. Степаненко О. Г. Політична люстрація: теоретичні засади поняття / О. Г. Степаненко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Політологія. – 2014. Т. 236. – Вип. 224. – С. 17–20.

О.В. Кравчук,

*аспірант Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»*

м. Київ, Україна

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Право власності – це одне з основних прав людини. В усіх демократичних країнах світу право власності є першим правом, яке захищається державою після природних прав людини [1, с. 5].

Тому пошуки змісту поняття права власності налічують тисячоліття. До цієї проблеми долучалися найвідоміші філософи та юристи різних народів. У суспільствах створювалися ідеальні, як вважалося, правові моделі права власності, які згодом виявлялися недосконалими. Навіть римське право, в якому, на думку найдосвідченіших експертів, панує чиста приватна власність, не мало єдиної категорії права приватної власності [2, с. 66]. І у подальшому, до наших часів, правові вчення про право власності розвивалися принаймні у двох протилежних правових традиціях – континентальній і англосаксонській.

Історія доводить, що цей інститут постійно відчував ускладнення та модифікації. Юристи постійно зазначали, що «...різні етапи розвитку поділу праці є водночас різними формами власності» [3, с. 891]. Сучасні дослідники називають принаймні чотири моделі права власності, що розк-